

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА: ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ НА ЗАСАДАХ МЕТОДИКИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

Оболенцев Валерій Федорович,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри кримінології
і кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail : hortisa71@gmail.com
ORCID 0000-0001-8360-8959

У статті з використанням методики системного аналізу формалізуються проблеми, що існують у системі держави Україна, пов'язані з корупцією, та обґрунтовуються їх вербальні моделі. Звертається увага на різний зміст і ступінь проблемності корупції для окремих груп населення країни.

Ключові слова: система держави Україна; вербальна модель проблеми корупції; запобігання корупції.

Вступ. В умовах, коли поширеність корупції створює реальну загрозу для подальшого існування і розвитку Української держави [2], максимально гостро постає потреба застосування дієвих антикорупційних заходів. Не зменшуючи значення попередніх наукових напрацювань з даної проблематики, маємо зазначити, що нині така робота, вочевидь, повинна здійснюватися на засадах новітніх теорій.

Аналіз літературних даних і постановка завдання дослідження. Загальновизнаною методикою вирішення проблем у системах є системотехніка. Тож не дивно, що досвід колег-науковців [1] і власний досвід системного аналізу злочинності та заходів запобігання їй [7; 8; 10], обсягів і змісту охоронюваних суспільних відносин [11], системних факторів латентизації криміногенних чинників [9] підтверджують перспективність використання системного підходу й при подоланні корупції. До того ж саме його у п. 14 Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики

в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки [12] визначено пріоритетним методологічним напрямком запобігання корупційним проявам в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Мета і завдання дослідження. За методикою системного підходу обов'язковою умовою вирішення проблеми є її чітке формулювання. Тож завданням нашого дослідження визначено формалізацію проблеми корупції на засадах системотехніки, а метою – розробку дієвих заходів запобігання корупційним проявам.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до базових засад системотехніки стан системи та оточуючого її середовища на певний момент чи відрізок часу називають ситуацією і характеризують сукупністю контрольованих показників. Якщо їх значення є неприйнятними, ситуацію називають проблемною [3, с. 208].

Вважається, що ситуація стає проблемною через взаємодію декількох класів факторів:

- 1) чинників різних державних відносин (політичних, економічних, соціальних, етнічних, екологічних та ін.);
- 2) сил – обставин, за допомогою яких може змінюватися стан вищезгаданих факторів (наука, техніка, технології, культура, релігія та ін.);
- 3) акторів – людей, організацій, партій, рухів тощо, які маніпулюють силами задля впливу на сили та фактори;
- 4) цілей акторів, на підставі яких будуються їх мотиваційні дії, що впливають за допомогою сил на фактори;
- 5) політик акторів – засобів поведінки останніх у процесі досягнення цілей або варіантів і використання ними засобів досягнення мети;
- 6) системи цінностей, у просторі якої формується проблема.

Саме вони породжують проблему [3, с. 208], тобто неспівпадіння бажаного (існуючого, очікуваного, обов'язкового) стану речей у системі та результатів її функціонування [3, с. 208].

У теорії системотехніки виокремлюють такі види проблем:

- 1) недоліки у внутрішньому стані системи (зокрема, невідповідність функцій, параметрів, структури призначенню системи);
- 2) недоліки взаємодії системи з середовищем (вплив зовнішнього середовища на систему або системи на її зовнішнє середовище) [3, с. 208];
- 3) невідповідність структури, складу і процесів взаємодії окремих частин системи цілям її створення.

Відповідно до вказаного можемо стверджувати про існування трьох проблем у системі держави Україна, що мають місце у зв'язку з корупцією, та на засадах системотехніки описати їх вербальні моделі.

Перша з цих проблем – невідповідність функцій призначенню системи. Функцією в системотехніці вважається зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин, здатність до дії, роль, вплив, задоволення потреб, обов'язки [4, с. 28]. Тому системною функцією держави Україна можна вважати діяльність з утвердження і забезпечення прав і свобод людини, тобто те, що згідно зі ст. 3 Конституції України є головним *обов'язком* держави.

Утвердження прав і свобод – це формальна їх інституалізація в нормативних актах. Забезпечення прав і свобод треба розуміти як їх підтримку за допомогою матеріальних, енергетичних та інформаційних ресурсів.

Фактично функція держави з утвердження й забезпечення прав і свобод виконується у процесі діяльності державних органів згідно з їх відомчою компетенцією. Зокрема, в політичній сфері – це забезпечення функціонування демократичних політичних інститутів (політична функція), в економічній – ринкової економіки (економічна функція), в соціальній – соціального захисту населення (соціальна функція), у правоохоронній – виконання нормативних приписів учасниками суспільних відносин (функція охорони правопорядку), в екологічній – охорони навколишнього середовища (так звана «екологічна функція»).

Призначенням системи вважається її декларована здатність виконувати функції, що забезпечують досягнення мети [4, с. 27]. Тож призначенням системи держави Україна можна вважати гарантії (гарантування) прав і свобод

людини, що становить зміст державної діяльності відповідно до ст. 3 Конституції України, тобто йдеться про створення умов для їх безперешкодної реалізації та відновлення у разі порушень.

З огляду на це корупцію як передумову проблеми невідповідності функцій системи держави Україна її призначенню можна пояснити таким чином. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» нею визнається використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Із наведеного випливає, що у зв'язку з корупційними діями нормативна функціональність державних суб'єктів із рівним, неупередженим і безкоштовним доступом населення до соціальних благ заміщується їх необов'язковою й вибірковою функціональністю (згідно з особистісними інтересами корупціонерів), а отже, фактична функціональність системи держави Україна не узгоджується з її офіційним призначенням. І саме так корупція в системі держави Україна заміщує її офіційно закріплене фундаментальне призначення (гарантування прав та свобод людини) іншим – гарантування особистісних інтересів і потреб корупціонерів.

Другою проблемою системи держави Україна, передумовою якої є корупція, можна вважати неналежну взаємодію цього системного об'єкта зі своїм середовищем.

Оточенням (зовнішнім середовищем) системи вважають сукупність об'єктів: 1) які впливають на неї; 2) на які вона сама впливає; 3) індиферентні для неї [5, с. 44]. Відповідно до цього оточенням системи держави України (зовнішнім середовищем) виступає її населення. Передбачається, що

функціонування української державної системи має бути неупередженим. Але за наявності корупційної мотивації корупціонери реалізують свої владні повноваження вибірково з порушенням принципу загальнодоступності влади. Для вітчизняної державної системи саме це і є проблемою взаємодії з середовищем. У результаті, по-перше, знижується рівень демократії в аспекті народовладдя, а, по-друге, має місце нерівний і непередбачуваний доступ населення до соціальних благ (ресурсів), які розподіляються державними механізмами.

Третьою проблемою, передумовою якої є корупція, можна вважати невідповідність структури, складу і процесів взаємодії окремих частин цілям створення системи держави Україна.

Метою створення/існування системи вважається: 1) певний (заданий ззовні або встановлений самою системою) найбільш доцільний (бажаний) кінцевий стан [4, с. 50; 6, с. 85]; 2) реалізація необхідного порядку зміни станів (потрібний рух); 3) забезпечення потрібного напрямку руху системи без конкретизації кінцевого стану системи [4, с. 50; 13, с. 28–29].

Для штучних систем [4, с. 36] суб'єктивною метою є образи бажаного майбутнього (стану системи або результатів функціонування) [4, с. 38; 13, с. 28–29]. У цьому сенсі метою системи держави Україна є права і свободи людини, які згідно зі ст. 3 Конституції України визначають *спрямованість* діяльності держави.

З огляду на це є всі підстави стверджувати, що в сучасній системі держави Україна меті не відповідають ні її структура, ні склад, ні процеси взаємодії окремих частин. Структура – це сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і відповідність самому собі, тобто зберігання основних властивостей при різних зовнішніх та внутрішніх змінах, можливість проходження різних видів потоків (матеріальних, енергетичних, інформаційних тощо) [4, с. 32–33].

Структуру системи, що розглядається, мають становити лише владні офіційно скоординовані матеріальні, енергетичні та інформаційні зв'язки. Проте з огляду на укорінення корупції у структурі державної системи також існують і

неофіційні корупційні зв'язки, що заміщують офіційні. Діяльність так званої «родини» вищих посадовців часів попереднього президента України, неправомірні судові рішення, тіньова економіка є найбільш наочними проявами такого співіснування. Вочевидь, гібридно-корупційна державна структура складом і процесами взаємодії окремих частин проблемно не узгоджується з офіційною метою системи держави Україна, яку було окреслено раніше.

Обговорення результатів. Треба визнати різний зміст і ступінь проблемності корупції для: 1) держави як системи; 2) владних функціонерів; 3) громадян. Очевидність проблемності корупції для системи держави Україна в цілому було обґрунтовано вище. Явною є й мінімальна проблемність корупції для функціонерів, що використовують державну функціональність заради особистої вигоди або іншої зацікавленості. Проте громадянами – користувачами державної функціональності проблема корупції сприймається неоднозначно. Для тієї частини населення, яка свідомо сплачує корупційну плату за рішення уповноважених осіб, її шкідливість пов'язується з корупційними витратами й непередбачуваністю (необов'язковістю) результату. Для тих осіб, які не беруть участі в корупційних оборудках, проблемність корупції виявляється в позбавленні можливості користуватися своїми правами щодо тих соціальних благ, які розподіляються за корупційними схемами. Однак при цьому для громадян, які мають корупційний доступ до державної функціональності (матеріальних і нематеріальних благ), корупція є технологією вигідного збагачення або ж нечесної конкуренції (у сфері приватизації, доступу до державних ресурсів через дозволи та ін.).

Висновки. Згідно з методологією системотехніки вирішити проблему означає перевести проблемно-змістовну систему з проблемного стану у бажаний, тобто в той, коли ліквідуються небажані властивості, а показники критичних властивостей переводяться у прийнятні межі [3, с. 227]. У цьому аспекті формалізація розглянутих проблем системи української державності, пов'язаних із корупцією, дає можливість долати їх цілеспрямовано та більш ефективно.

Список літератури:

1. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*: електрон. наук. фахове вид. 2014. Вип. 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24 (дата звернення: 24.08.2017).
2. Дослідження щодо корупції в Україні: Інститут прикладних гуманітарних досліджень. URL: <https://nazk.gov.ua/doslidzhennya-shchodo-korupciyi-v-ukrayini> (дата звернення 19.09.2017).
3. Лямець В. И., Успенко В. И. Основы общей теории систем и системный анализ: учеб. пособие. Харьков: БУРУН и К., 2015. 304 с.
4. Лямець В. И., Тевяшев А. Д. Системный анализ. Вступний курс: монографія. 2-ге вид. Харків: ХНУРЕ, 2004. 448 с.
5. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации: монография. Київ: Обрії, 2008. 196 с.
6. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. К. П. Власова. Харьков: Гуманитарный Центр, 2002. 256 с.
7. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 76 с.
8. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 116 с.
9. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження: монографія. 2-ге вид. Харків: Видавець ФОП Віленський Л. М., 2012. 117 с.
10. Оболенцев В. Ф. Системний підхід у антикорупційному комплаєнсі. *Проблеми законності*. 2016. № 134. С. 112–119.
11. Оболенцев В. Ф. Правоотношения как объекты правовой охраны: содержание и количественные характеристики (по материалам статей разделов 1–6 Особенной части Уголовного кодекса Украины): монография. Харьков: ФЛП Иолтуховский В. Л., 2007. 232 с.
12. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 265. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. Ст. 1146.
13. Сорока К. О. Основы теории систем и системного анализа: навч. посібник. 2-ге вид. Харків: ФОП Тимченко, 2005. 288 с.

References:

1. Holovkin, B.M. (2014). Prychynnist' u systemi determinatsii zlochynnosti [A causality in system of determination of criminality]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and Practice of Jurisprudence*, issue 1 (5). URL: http://nauka.jur-fcademy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/_1.pdf. [in Ukrainian].
2. Corruption Research in Ukraine: Institute for Applied Humanitarian Research. URL: <https://nazk.gov.ua/doslidzhennya-shchodo-korupciyi-v-ukrayini> [in Ukrainian]
3. Liamets', V.I., Uspalenko, V.I. (2015). Osnovy obshchey teorii sistem i sistemnyy analiz [Fundamentals of general theory of systems and system analysis]. Khar'kov: Burun i K [in Russian].
4. Liamets', V.I., Teviashev, A.D. (2004). Systemnyj analiz. Vstupnyj kurs [Analysis of the systems. Introductory course]. Kharkiv: KhNURE [in Ukrainian].
5. Matsa, K.A. (2008). Systems inorganic, organic, social: properties and principles of organization [Sistemy neorganicheskiye, organicheskiye, sotsial'nyye: svoystva i printsipy organizatsii]. Kyiv: Obriy [in Russian].
6. Metody issledovaniy i organizatsiya eksperimentov [Methods of research and organization of experiments]. K.P. Vlasov (Ed.). (2002). Khar'kov: Humanitarniy tsentr [in Russian].
7. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini [Base principles of analysis of the systems of prevention of criminality in Ukraine].

Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].

8. Obolentsev, V.F. (2015). Bazovi zasady systemnoho analizu zlochynnosti ta victimizatsii v Ukraini [Base principles of analysis of the systems of criminality and victimization in Ukraine]. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].

9. Obolentsev, V.F. (2012). Latentna zlochynnist': problemy teorii ta praktyky poperedzhennia [Latent crime: problems of theory and practice of warning]. Kharkiv: Vydavets' FOP Vilens'kyj L.M. [in Ukrainian].

10. Obolentsev, V.F. (2016). System Approach in Anti-Corruption Compliance [Systemnyy pidkhid u antykoruptsiynomu komplayensi]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality, issue 134, 112–119* [in Ukrainian].

11. Obolentsev, V.F. Pravootnosheniya kak ob'ekty pravovoy okhrany: sodержanye y kolychestvennye kharakterystyky (po materyalam statej razdelov 1–6 Osobennoj chasty Uholovnoho kodeksa Ukrayny) [Pravootnosheniya as ob'ekts of the law guard: contents and quantitative description (for the materials of articles of parts 1–6 of Special part of Criminal kodeks of Ukraine)]. Khar'kov, FLP Yoltukhovskij V.L. [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy schodo realizatsii zasad derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v Ukraini (Antykoruptsijnoi stratehii) na 2015–2017 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2015 r. № 265 [About claim of the Government program in relation to realization of principles of public anticorruption policy in Ukraine (Anticorruption strategy) on 2015–2017: Postanova of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 38, art. 1146*.

13. Soroka, K.O. (2005). Osnovy teorii system i systemnoho analizu [Bases of theory of the systems and analysis of the systems]. Kharkiv: FOP Tymchenko [in Ukrainian].

Оболонец В. Ф. Коррупция в системе государства Украина: формализация проблемы в соответствии с методикой системного анализа.

В статье на основе методики системного анализа формализуются проблемы, которые существуют в системе государства Украина, связанные с коррупцией, обосновываются три их вербальные модели. Обращается внимание на различное содержание и степень проблемности коррупции для отдельных групп населения.

Ключевые слова: система государства Украина; вербальная модель проблемы коррупции; предупреждение коррупции.

Obolentsev V. F. Systematic approach to anti-corruption compliance.

In the article, based on the methodology of system analysis, problems that exist in the state system of Ukraine in connection with corruption are formalized .. Three of their verbal models are justified. Attention is drawn to the different content and degree of corruption problematic for certain population groups.

Keywords: state system of Ukraine; verbal model of the problem of corruption; preventing of corruption.

Надійшла до редколегії 20.11.2017 р.